

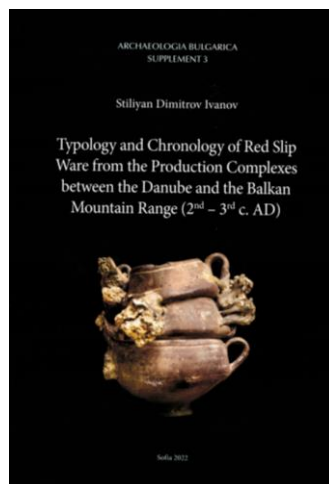
Stilyan Dimitrov Ivanov, *Typology and Chronology of Red Slip Ware from the Production Complexes between the Danube and The Balkan Mountain Range (2nd – 3rd c. AD)*, Archaeologia Bulgarica Supplement 3, Sofia, 2022, 224 p., 17 hărți + 72 figuri incluse în text.

În ultimii ani se constată un număr tot mai mare de publicații despre ceramica romană din spațiul danubiano-pontic. Cartea semnată de Stilyan Ivanov se încadrează în acest trend. Lucrarea reprezintă teza de doctorat susținută de acesta la Universitatea „Sfinții Chiril și Metodiu” din Veliko Târnovo. Subiectul abordat se referă la tipologia și cronologia ceramicii cu firnis roșu produsă în atelierelor ceramice situate între Dunăre și Munții Balcani, pe parcursul sec. II-III p.Chr. Lucrarea este împărțită în patru capitole principale, la care se adaugă introducerea și concluziile. Urmează lista bibliografică, iar ca anexă a fost realizat un catalog ilustrat al formelor ceramice prezentate în cuprinsul volumului, însoțit de tabele cronologice.

În introducere – *Introduction* (p. 7-9) este definită ceramica romană cu firnis roșu (*red slip ware*), sunt stabilite limitele geografice și cronologice ale lucrării și sunt trecute în revistă cele 14 situri analizate de autor. Referitor la definirea termenului de ceramică cu firnis roșu, remarcăm opțiunea lui Ivanov pentru cea mai neutră și obiectivă sintagmă care numește această categorie de material arheologic – *red slip ware*. În plin contrast cu această alegere, autorul include vasele ceramice cu firnis roșu în categoria obiectelor de lux (conform tradiției istoriografice, cu rădăcini chiar de la finalul secolului XIX), deși tendința actuală în ceramologia internațională consideră obiectele ceramice, indiferent de calitatea acestora, drept obiecte comune, întrebunțate în activitatea zilnică.

Pe parcursul capitolului I – *Historiographical review* (p. 10 – 15) sunt prezentate principalele lucrări de specialitate folosite la redactarea lucrării. Istoriografia problemei a fost împărțită în două categorii: lucrări generale, dedicate ceramicii de pe tot cuprinsul Imperiului Roman și literatura ceramologică din spațiul geografic abordat în lucrare, care coincide mai mult sau mai puțin cu teritoriul Bulgariei la care se adaugă teritoriul Dobrogei. În această ultimă categorie sunt incluse contribuțiile specialiștilor străini și ale celor bulgari.

Capitolul al II-lea – *Classification, typology and chronology* (p. 16 – 79) este dedicat tipologiei și cronologiei ceramicii produsă în atelierelor dintre Munții Balcani

și Dunăre. Într-un scurt preambul sunt prezentate criteriile pe baza cărora a fost realizată clasificarea. Această clasificare a fost realizată în special pe baza formelor și funcționalității vaselor, după cum urmează: ceramica de masă – farfurii – 15 forme; boluri – 20 forme; tăvi – 3 forme; cupe – 20 forme; ulcioare – 8 forme; dopuri pentru ulcioare; amfore de masă – 4 forme; kratere – 3 forme; ceramica de bucătărie – strecurători – 3 forme; vase de provizii – oale de mare capacitate – 7 forme; capace pentru oale – 3 forme; dolia. La finalul capitolului este prezentată o mică categorie de vase decorate cu diverse figurine, considerate a fi recipiente cu caracter religios. Acestea sunt împărțite în două categorii: kratere și tigăi (ansa de patera).

Fiecare recipient ceramic este descris amănunțit, atât din perspectivă a formei, cât și în ceea ce privește pasta din care a fost modelat, calitatea și culoare firnisului și decorul. De asemenea, pentru fiecare formă în parte sunt prezentate corespondențele cu vase similare publicate anterior de alți autori. Nu în ultimul rând, aproape pentru fiecare formă în parte, sunt specificate una sau mai multe forme prototip produse în zone mai depărate sau apropiate din Imperiul Roman. Tipologia realizată pe parcursul capitolului poate fi contestată atât prin prisma criteriilor care stau la baza acesteia, cât și prin propunerea unor prototipuri cel puțin discutabile (e.g. farfuria tipul 1 este considerată a fi imitația formei Dragendorff 18 produsă de atelierele italice sau a formei 5 produsă de atelierele africane!). Cu toate aceste neajunsuri, tipologia formelor ceramice prezentată pe parcursul capitolului al II-lea are meritul major de a sistematiza producția atelierelor din spațiul care face obiectul lucrării, reprezentând o îmbunătățire substanțială față de tipologia publicată de B. Sultov în 1985.

În capitolul al III-lea – *Decoration* (p. 80–93) sunt prezentate detaliate toate elementele decorative prezente pe ceramica romană produsă în atelierele dintre Balcani și Dunăre. Repertoriul motivelor decorative a fost întocmit pe baza tehnicii de realizare a decorului. Au fost repertoriate următoarele tipuri de decor: barbotină; figuri aplicate în relief; ornamente în relief prezente pe platourile forma Dragendorff 39 și pe ansele de paterae; decor șampilat; decor incizat și decor pictat. Pentru fiecare dintre aceste categorii a fost realizat un repertoriu al motivelor decorative, în cuprinsul căruia sunt discutate pe larg elemente de mitologie antică care stau la baza scenelor decorative. Într-o scurtă concluzie la finalul capitolului, autorul afirmă că majoritatea motivelor decorative sunt inspirate din spațiul micro-asiatic.

Capitolul al IV-lea – *Production complexes. Analysis* (p. 94–116) este dedicat atelierelor ceramice care au produs recipientele prezentate în capitolele anterioare. Sunt trecute în revistă 14 situri, de la vest la est începând cu Montana și încheind cu Histria. Cantitatea și calitatea informației despre fiecare dintre cele 14 situri diferă substanțial, în funcție de calitatea și complexitatea cercetărilor arheologice și de

accesul autorului la anumite informații. Se insistă mai mult pe siturile de la Butovo, Verbovski Livadi și Pavlikeni, autorul considerând în general că aceste centre ceramice au fost întemeiate de o populație de origine orientală (micro-asiatică), dar că au fost supuse influenței culturale occidentale, prezentând ca argument în acest sens producerea unor farfurii care imită forma Dragendorff 36 sau a platourilor care imită forma Dragendorff 39.

În finalul lucrării, pe parcursul a trei pagini, autorul sintetizează informația prezentată în capitolele anterioare, rezultând astfel o serie de concluzii, atât despre cronologia atelierelor ceramice din zona geografică analizată, cât și despre influențele etno-culturale care și-au pus amprenta pe parcursul evoluției acestora.

Lucrarea este completată de un catalog ilustrat care se întinde pe cuprinsul a 78 de pagini și de o serie de tabele cronologice. Acestea din urmă vor fi extrem de utile în viitor pentru specialiștii care vor studia ceramica din Moesia Inferior.

În finalul succintei noastre prezentări se cuvine să punctăm plusurile evidente ale lucrării lui Stilyan Ivanov, dar și să subliniem câteva minusuri ale acesteia. Printre punctele forte ale lucrării se numără sistematizarea clară și concisă, atât tipologică cât și cronologică, a ceramicii produse în spațiul dintre Balcani și Dunăre. Din acest punct de vedere cartea reprezintă un mare și important pas înainte de la precedenta tipologie, publicată de B. Sultov în anul 1985. De asemenea, remarcăm faptul că decorului și tehnicilor în care a fost realizat acesta li s-au dedicat un capitol aparte, cu discuții despre influențele etno-culturale care-și pun amprenta în realizarea acestuia. Nu în ultimul rând, se remarcă viziunea autorului de a reuni sub o singură denumire – „Red Slip Ware” – totalitatea producției ceramice, fără a împărți această categorie de material arheologic în mai multe subdiviziuni, utilizând criteriile mai mult sau mai puțin subiective. La capitolul minusuri remarcăm că abordarea lui Stilyan Ivanov este una aproape exclusiv stilistic – descriptivă. Din păcate lipsește perspectiva cantitativă a producției ceramice în spațiul dintre Dunăre și Balcani, ori lipsa analizei cantitative privează lucrarea de o serie întreagă de interpretări și concluzii. Ar fi interesant de știut care a fost cea mai „populară” formă produsă în aceste ateliere, sau care au fost vasele produse într-o serie extrem de limitată. Această perspectivă ar fi ajutat foarte mult și la conturarea raportului dintre influențele culturale orientale (micro-asiatice) și cele occidentale. De asemenea, difuziunea ceramicii în afara spațiului geografic care face obiectul lucrării este tratată tangențial. Remarcăm și atitudinea conservatoare a autorului în raport cu tendințele actuale din literatura ceramologică, acesta încadrând ceramica cu slip roșu în categoria obiectelor de lux.

Cu plusurile și minusurile ei, lucrarea semnată de Stilyan Ivanov este un important pas înainte în cunoașterea realităților arheologice referitoare la

producerea și difuziunea ceramicii cu firnis roșu în spațiul cuprins între Dunăre și Munții Balcani. Apariția acestei lucrări va genera cu siguranță în viitorul mai mult sau mai puțin apropiat o serie întreagă de noi publicații pe această temă.

Marian MOCANU

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale "Gavrilă Simion",
Str. Progesului, nr. 32, 820009, Tulcea, Romania